

201952

İSLAM TARİHCİLERİ
DERNEĞİ

TDV İSLAM AŞTIRMALARI
MERKEZİ

SİRET SEMPOZYUMU
- I -
TÜRKİYE'DE SİRET YAZICILIĞI

İSAM KONFEREANS SALONU
16-17 EKİM 2010

Yayına Hazırlayan:
Yard. Doç. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphaneleri	
Doc. No:	201952
Fas. No:	297.92 SİRE.S

Ankara - 2012

Prof. Dr. Hüseyin Algül (Oturum Başkanı): Mustafa beye teşekkür ediyoruz. Hiçbir duygu katmadan bilimsel tespitleri öne çıkararak tartışmaya sundu. Bize güzel bir bakış açısı getirdi. Kendisini hakikaten kutluyorum. Ben de hiç ara vermeden diğer konuşmacı hocamıza dönüyorum. İkinci sırada İzmir’den değerli bir hocamız var, Yard. Doç. Dr. Bekir Zakir Çoban. Konunuzu da siz takdim ederek buyurun efendim!

SİYER YAZICILIĞINDA ÖTEKİ DİNLER: Hz. Peygamber’in Yahudi ve Hristiyanlarla İlişkileri Meselesi Üzerine Dinler Tarihi Açısından bir Değerlendirme

Yrd. Doç. Dr. Bekir Zakir ÇOBAN*

Burada Hz. Peygamber’in Yahudi ve Hristiyanlarla münasebetlerini anlatmayacağız tabi ki. Siret yazımında bu din mensuplarının nasıl yer aldığına dair önce bir *tasvir*, sonra *bazı sorunlara dikkat çekme* ve sonuçta da bazı *öneriler* biçiminde bir sunumumuz olacak. Bunu, belli yazım modellerinden ve bazı örnek sorunlar üzerinden yapmaya çalışacağız.

I. Konuyla Alakalı Çalışmalar

Hz. Peygamber dönemindeki Yahudi ve Hristiyanlar ile Peygamber’in bunlarla ilişkisini konu alan örneklerimizi 1) genel siyer kitapları 2) özel olarak bu konuya hasredilmiş çalışmalar 3) diğer İslamî bilimler alanında yapılmış araştırmalar şeklinde tasnif edebiliriz. Örneklerimiz akademik bir karakter taşıyan çalışmalar ve tezlerden oluşmaktadır. Bunun dışında kalan “bir arada yaşama”, “dinlerarası diyalog” ve “hoşgörü” bağlamında kaleme alınmış eserler bu tebliğin konusu dışındadır.

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Bir bütün olarak siyeri konu alan genel çalışmalarda Yahudi ve Hıristiyanlardan çoğunlukla üç farklı biçimde bahsedilmektedir. Bu din mensupları ile alakalı “İslam öncesi Arabistan’da dinî durum” veya benzeri bir başlık altında kısaca malumat verilmekte;¹ ya da bu dinlere ve mensuplarına Siret kapsamındaki çeşitli olaylar bağlamında değinilmekte;² veya -tematik bir usul takip ediliyorsa- Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişkiler müstakil bir başlık altında ele alınmaktadır.³

İslam tarihçilerinin Hz. Peygamber döneminde Ehl-i Kitapla münasebetler bağlamında yaptıkları çalışmalar çoğunlukla “Yahudilerle ilişkiler” veya “Hıristiyanlarla ilişkiler” şeklindedir. Genel olarak Peygamberin muhatap olduğu Yahudi ve Hıristiyanları konu edinenler yanında, belli bir bölge ile (Habeshistan gibi) ilişkileri ele alan araştırmalar da vardır. Görebildiğimiz kadarıyla, Yahudilerle ilişkiler konusunda daha fazla çalışma mevcuttur. Bu da herhalde Yahudilerin Siret içerisinde daha fazla yer tutmasından kaynaklanmaktadır.⁴

¹ Örnek olarak bkz. İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2003; N. M. Solmaz-İ. Lütfi Çakan, *Kuran-ı Kerim’e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi III (Peygamberimizin Medine Devri Mücadelesi)*, İstanbul, 1985. İslam öncesi Arabistan’daki durumu anlatan fakat Yahudi ve Hıristiyanlardan hiç bahsetmeyen örnekler de vardır. Bkz. Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi (İlk Dönem)*, Ankara, 1999.

² A. Hamdi Akseki, *Peygamberimiz Hazret-i Muhammed Aleyhi’s-selam ve Müslümanlık*, Ankara, 1955; Osman Keskiöğlü, *Hazret-i Peygamberin Hayatı, Siyer-i Nebi*, Ankara, 2006; Mehmet Maksudoğlü, *Hız. Muhammed Aleyhisselam*, İstanbul, 2009; Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak, Mekke Yılları*, Ankara, 2008; *Siyeri Farklı Okumak, II (Medine Yılları)*, Ankara, 2009.

³ Bunun en tipik örneği, ülkemizde yapılmış bir çalışma olmamasına rağmen, Türkiye’de siyer konusunda çok yaygın olarak başvuru olan, Muhammed Hamidullah’ın *İslam Peygamberi* adlı eseridir. Cumhuriyet döneminde Türkiye’de siyer alanında yapılmış tüm akademik çalışmaları gösteren bir eser olarak bkz. Cemal Toksoy, *Cumhuriyet Devri Akademik Siyer Çalışmaları Katalogu*, İstanbul, 2010. Cumhuriyet dönemi akademik siyer literatürü ile ilgili bazı değerlendirmeler ve bunların eleştirileri için bkz. Eyüp Said Kaya (ed.), *Cumhuriyet Devri Akademik Siyer Literatürü*, İstanbul, 2010.

⁴ Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişkiler konusunda müstakil çalışmalara örnek olarak bkz. İsmail Hakkı Atçeken, *Hız. Peygamber’in Yahudilerle Münasebetleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1992; Nadir Özkuyumcu, “Asr-ı Saadet’te Hıristiyanlarla İlişkiler”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, 1995, II, ss. 379-414; “Asr-ı Saadet’te Yahudilerle İlişkiler”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, 1995, II, ss. 415-496; Levent Öztürk, *Etiyopya’da İslamiyet I: Asr-ı*

Konuyla ilgili, diğer disiplinler kapsamında, özellikle Hadis ve Kelam alanında bazı çalışmalar mevcuttur. Bunların tarihçilerin araştırmalarından temel farkı, belki de doğal olarak, kullanılan kaynaklar ve meseleye yaklaşım tarzıdır.⁵

II. Sorunlar

1. Bakış açısı:

Peygamber döneminde Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişkileri değerlendirme hususunda en başta belirtilmesi gereken sorun herhalde meseleye hangi açıdan bakıldığıdır. Bu din mensupları ile ilişkilerin *siyasî, dinî ve ekonomik* yönleri bulunduğu ve bunları birbirinden çok keskin çizgilerle ayırmanın zor olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Ancak, ilişkileri bunlardan birine indirgemek ya da bunlardan birini ön plana çıkararak açıklamaya çalışmak, Peygamberi ve onun dönemini anlama amacı açısından bizim için sınırlayıcı bir tutumdur. Ayrıca, siyer yazıcılığının genel eğilimlerine bakıldığında, siyasî ve ekonomik yönün bazen daha fazla dikkate alındığını söylemek mümkündür.⁶ Oysa Peygamberin temel misyonu “dinî”dir ve diğer iki yön ancak bu temel misyon bağlamında bir anlam ve işleve sahiptir. Daha açık ifade etmek gerekirse, dinî boyuta bakışta bir darlık söz

---

Saadet'te Habeşistan'la Münasebetler, İstanbul, 2001. Konuyla ilgili diğer çalışmalar için bkz. Cemal Toksoy, *Cumhuriyet Devri Akademik Siyer Çalışmaları Katalogu*.

⁵ Bu çalışmalara üç örnek verebiliriz. Ali Osman Ateş, “Asr-ı Saadet'te Dinler ve Gelenekler”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, 1995, II, ss. 197-307; Osman Güner, *Rasulullah'ın Ehl-i Kitap'la Münasebetleri*, Ankara, 1997; İbrahim Kaplan, *Erken Dönem Müslüman-Hıristiyan Teolojik İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006. Bunlardan ilk ikisi hadis diğeri kelam alanında yapılmış çalışmalardır. İbrahim Kaplan'a ait doktora tezi için teolojik kısmı ile ilgili önemli bir çalışmadır.

⁶ Hatta sireti neredeyse sadece siyasî bir savaş olarak tasvir eden ve “Yahudiye son darbe” şeklinde başlıklar içeren çalışmalar görmek mümkündür. Bkz. N. M. Solmaz-İ. Lütfi Çakan, *Kuran-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi III*, s. 219 vd. Bunun yanında, “Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla mücadele stratejisi” adı konmuş fakat bu stratejinin ne olduğuna dair tek bir cümle dahi içermeyen örnekler de mevcuttur. Bkz. Murat Ağarı, *Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla Mücadele Stratejisi*, İstanbul, 2003.

konusudur. Zira İslam Hz. Muhammed’le ortaya çıkmış, nev-zuhur bir inanç değildir. O, kendisini Hıristiyanlık ve Yahudiliği de kapsayan bir geleneğe dayandırır.⁷ İşte bu geniş anlamıyla “dinî” yönün göz ardı edilmemesi gerektiğinden bahsedebiliriz. Aynı zamanda “İslam’ın kendini tanımlaması bu iki dine ve bu dinlerin mensuplarına karşı takındığı tutumun bir neticesidir”.⁸ O halde sadece müşrikler üzerinden yapılan bir tanımlama eksiktir.

2. Bölgedeki Yahudi ve Hıristiyanların Kimliği ve Kökeni:

Genel olarak Hicaz bölgesindeki Yahudi ve Hıristiyanların kim oldukları ve buraya ne zaman geldikleri de önemli bir mesele olarak görünmektedir. Siyer kitaplarında en fazla tekrarlanan cümlelerden birinin “bunların ne zaman buraya geldikleri konusunda fazla bir bilgi bulunmamaktadır” olması, bunun ciddi bir sorun olduğunun göstergesidir. Özellikle Yahudiler söz konusu olduğunda –Yahudi kavramı hakkındaki tanımların etnik mi yoksa dinî mi olduğu bir yana- buradaki Yahudilerin Arap ya da İbranî kökenli olduğu meselesi de yeterince vuzuha kavuşmamış intibai vermektedir.⁹

Bölgedeki Yahudi ve Hıristiyanların kökeni ile ilgili görüşler genellikle klasik İslam tarihi kaynaklarına dayandırılmaktadır. Fakat bu konuda zikredilen tahminlerde çoğunlukla makul olmayan tarih aralıkları verilmektedir. Mesela, Babil Sürgünü *ya da* Titus’un Kudüs’e saldırarak Mabed’i tahrip etmesinden sonra Yahudilerin bu bölgeye geldiği ifade edilmektedir. Yahudilerin Filistin bölgesinde

⁷ Medine sözleşmesinde kullanılan “ümme” kavramı sadece siyasal bir birlikten fazlasını ifade ediyor olmalıdır.

⁸ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, çev. A. Açıkgenç, Ankara, 1996, s. 261.

⁹ İrken Yahudi olmayanların sonradan bu dine mensup olup olamayacağı dinler tarihinin bir meselesi gibi görülebilir. Kısaca belirtmek gerekirse Yahudiliğe ihtida *teorik anlamda* mümkündür. Eski Ahit’te buna dair işaretler olduğu gibi (örneğin Ester’in hikayesinde şöyle bir ifade geçer: “memleket kavimleri arasında çoğu yahudi oldular”, Ester, 8: 17) Pek çok Yahudi bilgininin görüşü de bu yöndedir. Bkz. M. Wyschogrod, “Musevilik Açısından İslam ve Hıristiyanlık”, *İbrahimi Dinlerin Diyalogu*, ed. İsmail R. Faruki, çev. M. Karasahan, İstanbul, 1993, s. 35. Bu konuda ayrıca bkz. Baki Adam, “Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslam’a Bakışı”, *A.Ü.İ.F.D.*, C. XXXVI, ss. 333-357. Bununla birlikte pratikte önemli sorunlar olduğu da bir gerçektir. Mesela Türkiye’de bazı Sabatayistlerin bu yöndeki talepleri Türkiye Hahambaşılığı tarafından kabul edilmemektedir.

kurdukları iki krallıktan biri olan Yahuda devletinin Babil hükümdarı tarafından yıkılmasının ardından yaşanan Sürgün yaklaşık M.Ö. 598'de gerçekleşmiştir. Filistin bölgesindeki Yahudilerin Roma İmparatorluğu'na isyan etmesi ve Titus tarafından bu isyanın kanlı bir şekilde bastırılması ise Miladi 70 yılında vukû bulmuş bir hadisedir. Bu iki tarihten biri tercih edilebilir, bunda bir beis yoktur elbet. Fakat bu iki tarihi “ya da” ile bağlamak ve her ikisinin de olabileceğini söylemek -arada altı yüzyıldan fazla bir zaman olduğu göz önüne alındığında- tarihçilerin makul görebileceği bir zaman dilimi olmasa gerektir. Aynı şekilde, Peygamber döneminde Medine Yahudilerinden bahsederken, bunların “Babil Sürgünü sonrası kapalı cemaatler haline geldiğini” söylemek, bu Yahudilerin on iki asırdır aynı yerde ve aynı şekilde yaşadıklarını söylemektir ki, bu sosyolojik ve tarihsel açıdan izahı zor bir ifadedir.¹⁰

3. Mezhep farklılıklarının göz ardı edilmesi:

“İlk Müslümanların ya da Hz. Peygamber'in Yahudilerle/Hıristiyanlarla münasebetleri” başlığını taşıyan herhangi bir metne sorulması gereken sorulardan ilki, herhalde “Hangi Yahudi ya da Hıristiyanlar?” olmalıdır. Şu anda olduğu gibi o dönemde de dünyanın farklı bölgelerinde, farklı inanç ve uygulamalara sahip insanlar söz konusudur. Dolayısıyla İslam'ın ilk muhatab olduğu Yahudi ve Hıristiyanlar'ın bu yelpazede nerede yer aldığını bilmek önemlidir. Oysa bu ihmal edilen bir hususmuş gibi görünmektedir. Bunun yanında, Bizans'ın dinî yapısı söz konusu olduğunda bir “merkez” ve “çevre” farkının dikkate alınması lazımdır. Ve İslam'ın ilk karşılaştığı Hıristiyanlık, Bizans açısından bir “çevre Hıristiyanlığı”dır. Bu bağlamda, mesela Habeşistan'a hicretin mümkün olmasının, burasının merkezde değil çevrede yer almasından kaynaklandığı söylenebilir.

¹⁰ Bkz. N. Özkuyumcu, “Asr-ı Saadet'te Hıristiyanlarla İlişkiler”, s. 420; A. Ateş, “Asr-ı Saadet'te Dinler ve Gelenekler”, s. 204.

Bir başka husus da Kuran'daki ve siyerdeki Yahudilik ve Hıristiyanlık ile günümüz Hıristiyanlığı ve Yahudiliği arasındaki farktır. Bunun açıklanabilmesi de o dönemdeki Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın yeterince bilinmesine bağlıdır. Aksi takdirde İslamî söylem dahilindeki bazı iddialar havada kalacaktır. Kuran'da geçen "Uzeyr ibnullah" ifadesi buna örnek gösterilebilir. Uzeyr (Eski Ahit'te Ezra) Yahudi kredosunda hiçbir zaman "Allah'ın oğlu" olarak kabul edilmemiştir. Gerçi tefsirlerimizde ilgili ayet açıklanırken İslam öncesi bazı Yahudi topluluklarında bu yönde bir inanç olduğu ve Kuran'ın buna atıfta bulunduğu; veya Peygamber döneminde bireysel olarak böyle bir inanca sahip Yahudilerin mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Fakat modern bazı araştırmalara bakacak olursak, Arabistan bölgesindeki bazı Yahudiler arasında bu tür bir inancın varlığına dair birtakım işaretlere rastlamak mümkündür. Mesela Yemen Yahudiliği ile ilgili bir çalışmada Yemen Yahudilerinde böyle bir inançtan bahsedilmektedir.¹¹ Dolayısıyla Kuran'ın veya Peygamberin atıfta bulunduğu Yahudiliğin ya da Hıristiyanlığın bu dinlerde kime ve neye tekabül ettiğini; kültüre mi yoksa kitabî/resmî dine mi atıfta bulunulduğunu tefrik etmek son derece önemlidir.

Hıristiyanlık söz konusu olduğunda ise Doğu, Batı ve Afrika Hıristiyanlığı arasındaki farklılıkları ve bazı tarihsel ihtilafları en azından genel hatlarıyla bilmek, bu din mensuplarıyla ilişkileri anlama açısından ehemmiyet arz etmektedir. Hıristiyanlık tarihinde, İslam öncesi özellikle iki sorun ciddi ayrılıklara neden olmuştur. Bunlardan ilki İznik Konsili'nin (325) toplanmasına neden olan Aryuşçuluk (çoğunlukla sanıldığı gibi bu konsilin İncillerin tesbiti ile hiçbir alakası yoktur); diğeri de Kadıköy Konsili'nin (451) toplanma sebebi olan ve İsa'da hem beşerî hem ilahî iki tabiat bulunduğu fikrine (diyofizitizm) karşı, tek bir ilahî tabiat fikrini içeren monofizitizmdir. Bunların bilinmemesi bazı fahiş hatalara yol açmaktadır. Örnek

---

¹¹ Reuben Ahroni, *Yemenite Jewry: Origine, Culture and Literature*, Bloomington, 1986, s. 4.

vermek gerekirse; asr-ı saadette Hıristiyanlarla ilişkileri anlatan bir metinde şöyle denmektedir:

“Arap yarımadasına yakın bölgeler olan Mısır ve Habeşistan’da yerli halk monofizik inanca sahipti. Kudüs Hıristiyanları ise teslis inancına sahiptiler. Bunlar zaman zaman kendi aralarında mücadeleler yapmaktaydılar. Bu sebeple Bizans İmparatoru Kostantin, toprakları üzerinde yaşayan ve farklı mezheplere bağlı bu Hıristiyanları bir araya getirmek ve imparatorluk dahilindeki bütün insanları aynı mezhep ve inanç etrafında toplamak için Kadıköy konsülünü toplamış ve onlara Monofiziklik ile Teslis’i bir nevi orta yolda birleştiren bir fikir ile Diofizikliği (Melkilik) ilan ettirmiştir.”¹²

Öncelikle, monofizitizm teslis ile alakalı farklı bir inancı ifade etmez, Monofizistler de teslise inanır. Diyofizitizm, monofizitizm ile teslisi birleştiren bir inanç değildir, monofizitizmin karşıtıdır. Kadıköy Konsili’ni Konstantin değil, İmparator Marcion toplamıştır. Ve bu konsil monofizitizmle diyofizitizmi birleştiren ara bir formülü değil “İsa’da karışma, değişme ve bölünme olmaksızın hem beşerî hem ilahî iki tabiat vardır”¹³ şeklinde, açıkça diyofizist bir karar alınmıştır. Yazarın bahsettiği orta yol formülü “mono-enerjizm”dir (iki tabiat fakat tek enerji fikri) ve Kadıköy Konsili’nden çok sonra, İmparator Heraclius (610-641) zamanındaki bir girişimdir. Heraclius 638’de bu amaçla *Ecthesis* adlı bir ferman yayınlamıştır.

Mezhep farklılıklarını göz önüne alma açısından olumlu örnekler vardır elbet. Mesela asr-ı saadette Habeşistan’la ilişkileri konu alan bir çalışmada Habeş Kilisesi’nin tarihî seyri ile alakalı malumat verilmesi, konunun anlaşılması açısından yerinde olmuştur.¹⁴

¹² N. Özkuyumcu, *a.g.m.*, s. 381, 382.

¹³ Kadıköy Konsili kararları için bkz. Norman P. Tanner (ed.), *Decrees of the Ecumenical Councils*, Georgetown University Press, 1990, vol. II, ss. 75-103.

¹⁴ Levent, Öztürk, *Etiyopya’da İslamiyet I: Asr-ı Saadet’te Habeşistan’la Münasebetler*, İstanbul, 2001.

4. Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarına yeterince müracaat edilmemesi:

“İletişim çağı olarak adlandırılan günümüzde...” diye başlayan cümlelerden hepimiz yeterince sıkılmışızdır. Ama artık bilgiye ulaşmanın oldukça kolaylaştığı bir dönemdeyiz ve siyerle alakalı pek çok konuda sadece “klasik İslam kaynakları” ile iktifa etmek herhalde bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. Kaldı ki, bir başka dinden ve onun mensuplarından bahsediyor isek onların bizzat kendi kaynaklarında, ilgilendiğimiz hususta nelerin yer aldığına dair malumata sahip olmak bizim çalışmalarımızı daha geçerli kılacaktır. Bu, aynı zamanda belki haberdar olmadığımız bazı bilgi ve belgelere ulaşabilmemiz için de gerekli bir yöntemdir. Mesela, Aziz Atiya’nın, Doğu Hıristiyanlığına dair, Türkçe’ye de çevrilmiş olan bir çalışması mevcuttur. Siyer literatüründe pek rastlamadığımız bir olay ve belgeden bahseder Atiya burada. Nasturi tarihçi Mari’ye atfen, Nasturilerin o zamanki Patriği II. Yaşuyab’ın Hz. Peygamber’i ziyaret ederek ondan Nasturi halkına bazı ayrıcalıklar tanıyan bir belge aldığını, Hz. Ömer’in de bu ayrıcalıkları aynen devam ettirdiğini nakletmektedir. Hatta yazarın belirttiğine göre Sina Dağı eteklerinde bulunan Azize Katerina Manastırındaki Nasturi yazmaları arasında buna dair “Peygamberin Sözleşmesi” adı verilen bir belge mevcuttur.¹⁵

Yine, daha önce de bahsettiğimiz üzere, Miladî 70 yılında vukû bulan bir Yahudi ayaklanması üzerine Titus komutasındaki Roma ordusunun isyanı bastırıp Mabed’i tahribi ile sonuçlanan “Yahudi Savaşı” bölgenin dinî coğrafyasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Klasik İslam kaynakları dışında bu konuda kaynak hiyerarşisinde birinci sırada olması gereken metinler mevcuttur. Örneğin –eserleri üzerindeki tartışmalar bir yana- bu savaşa bizzat

¹⁵ Aziz S. Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, çev. N. Hiçyılmaz, İstanbul, 2005, s. 296.

iştirak etmiş olan Josephus Flavius'un mezkur olayla ilgili eseri hemen herkesin ulaşabileceği bir kaynak durumundadır.¹⁶

5. Apoloji:

“İslam'ı savunmak” siyer kitaplarının doğrudan konusu olmamakla birlikte, bu eserlerde apolojik bir yön de vardır. Bu, özellikle *tebşirat* adı verilen, Hz. Peygamber'in geleceğinin önceki kutsal kitaplarda bildirilmesi meselesinde sıkça görülür.¹⁷ Bilindiği gibi, Müslümanların var olagelen iddiası Yahudilerin ve Hıristiyanların bir peygamber/Mesih bekledikleri, Hz. Muhammed'in de işte o beklenen kişi olduğu, fakat bu din mensuplarının, kutsal kitaplarında haber verilmiş olmasına ve beklenen peygamberin özelliklerinin Hz. Muhammed'e uymasına rağmen onu kabul etmedikleri şeklindedir. Siyerde bu ve benzeri iddialara yer vermek gerekli midir, bu ayrı bir tartışmadır. Fakat eğer bu konuya değinilecekse bazı sorunlardan haberdar olunması ve bu hususların İslam tarihçilerince araştırılması lazımdır. Görebildiğimiz kadarıyla bu sorunlardan en önemlileri o dönemdeki Mesih beklentisi ve “Faraklit/Ahmed” kavramı ile alakalıdır.

Başta da belirttiğimiz gibi, Yahudi ve Hıristiyanların Hicaz bölgesine nereden ve ne zaman geldikleri konusunda siyer kitaplarında net ifadeler görmek mümkün değildir. Fakat bunların *niçin* bu bölgeye geldikleri hususunda geleneksel diyebileceğimiz bir açıklama mevcuttur: Mesih'in burada zuhur edeceği düşüncesi. Hatta kaynaklarımızda, bunlardan bazılarının gelecek Mesih'e tabi olmak ve “kurtulmak” için değil de, ortaya çıkar çıkmaz onu öldürmek için bu bölgeye yerleşmiş bulunduğu yönünde garip iddialar bile söz

¹⁶ Josephus Flavius, *The Jewish War*, trans. by G.A. Williamson, Great Britain, 1969.

¹⁷ Hatta bu konuda Barnaba İncili gibi apokrif bazı metinlere de başvurulmaktadır. Örnek olarak bkz. Osman Güner, *Rasulullah'ın Ehl-i Kitapla Münasebetleri*, s. 156-158. Fakat Barnaba İncili'ni sahih kabul eden bir Hıristiyan topluluk bulunmaması bir yana bu metnin bizatihi kendisinde de İslam kelamı ve Kuran açısından sorunlar vardır. Mesela Kuran İsa'ya açıkça Mesih derken, Barnaba İncili'nde o ısrarla kendisinin Mesih olmadığını söyler. Bkz. *Barnabas İncili*, çev. Mehmet Yıldız, Kültür Basın Yayın, basım yeri ve tarihi yok, böl. 42, 82, 96, 198.

konusudur.¹⁸ Fakat asıl sorun Yahudi ve Hıristiyanların Mesih'in zuhur edeceği yer düşüncesiyle buraya geldikleri iddiasının dayanağıdır. Mesih beklentisi –bekledikleri kişi farklı olsa da- hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar için ortak bir inançtır. Ve Ortadoğu zaten her iki dinin de çıkış yeridir. Lokal olarak Mekke, Medine gibi noktasal bir alanda Mesih'in zuhur edeceği inancı gerçekten bu dinlerin literatüründe var mıdır? Müslümanların bu din mensuplarının buradaki varlığının bu sebebe dayandırmasına temel teşkil edecek rivayetler söz konusu mudur? Ayrıca sadece Yahudi ve Hıristiyanlar dışında o dönemde Mekkeli Araplar arasında da bir Mesih beklentisi olduğu iddiaları vardır, hatta bazılarında göre bu artık ispatlanmış bir gerçektir.¹⁹ Kimdi bunlar, sonradan Müslüman mı oldular? Söz konusu iddiayı devam ettirecek ise bu ve benzeri soruların incelenmesi gereklidir.

Hız. Peygamber'in diğer din mensuplarının beklediği peygamber olduğu konusundaki iddiamızın en önemli desteği Kitab-ı Mukaddes'te geçen "Faraklit/Ahmed" ismidir. Bununla birlikte bu, bazı müsteşriklerin doğrudan veya dolaylı olarak çürütmeye çalıştıkları bir tezdir. Örneğin Müslümanlar arasında genellikle olumlu bir imaja sahip olan Montgomery Watt (*Islamic Fundamentalism and Modernity* gibi, İslam'la ilgili son derece olumsuz fikirler beyan ettiği bazı eserleri nedense Türkçe'ye çevrilmemiştir) Ahmed isminin ancak hicri 125'ten itibaren Müslümanlar arasında yaygın hale geldiğini ve bu adın Hız. Muhammed'in vefatından sonra "Kuran'a sokulmuş" ("interpolated into Koran") olduğunu iddia eder ve çeşitli İslam kaynaklarından istatistiksel bazı veriler aktararak bu iddiasını temellendirmeye çalışır.²⁰ Dolayısıyla "Faraklit delili"ni de

¹⁸ M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 553.

¹⁹ Fazlurrahman, *a.g.e.*, 261.

²⁰ W. Montgomery Watt, *Early Islam* (Collected Articles), Edinburg, 1990, ss. 43-50. Watt ile ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Mahmut Aydın, "Bazı Çağdaş Hıristiyan Düşünürlerine Göre Hız. Muhammed'in Peygamberliği", *Diyanet İlmî Dergi*, Peygamberimiz Hız. Muhammed (SAV) Özel Sayısı, Ankara, 2003. ss. 271-296.

kullanmaya devam edeceksek eğer, bu iddialara ayrıntılı incelemelerle cevap vermemiz gereklidir.

III. Sonuçlar ve Öneriler

1) Hangi dine mensup olursa olsun insanlar arası ilişkileri salt siyasî ve ekonomik faktörlerle açıklamak her zaman bir eksikliktir. Bu bağlamda Asr-1 Saâdette Ehli Kitapla ilişkiler geniş anlamıyla dinî bir perspektiften ele alınmalıdır.

2) Asr-1 Saâdette Yahudi ve Hıristiyanlarla ilgili detaylı bilgiler için bu din mensuplarına ait eserlerin ve modern araştırmaların kaynak olarak kullanılması gerekmektedir.

3) Şimdi olduğu gibi Peygamber döneminde de yekpare bir Hıristiyanlık veya Yahudilik söz konusu değildir. Bu din mensupları ile ilişkileri daha iyi anlayabilmek için Yahudilik ve Hıristiyanlığın tarihsel seyrinin ve önemli ayrılık noktalarının en azından genel hatlarıyla bilinmesi önemlidir.

4) İslam'ı ve Hz. Peygamber'i anlamak için Ehl-i Kitab'ı anlamak önemli bir husustur. Bu yolda İslam tarihçilerinin ve dinler tarihçilerinin en azından bazı özel konularda koordinasyona ihtiyaçları vardır.

5) Savunmacı bir yaklaşım ne külliyyen kötü ne de tamamen terk edilebilir tutumdur. Fakat diğer din mensupları ile ilgili iddialarda bulunurken modern din araştırmalarının bir kuralı sürekli hatırd tutulmalıdır: "Bir dinle ilgili söyleyeceğiniz bir şey eğer o din mensuplarınca kabul ediliyorsa geçerlidir".

6) Bahsettiğimiz konu ile ilgili çalışmalar sadece Müslümanlar için değil diğer din mensupları açısından da önemlidir. Zira İslam kaynakları o dönem Hıristiyan ve Yahudileri ile alakalı zengin bir literatür içermektedir.

7) İslam, sanki dinler tarihinin alanına girmiyormuş gibi, maalesef Türkiye'deki Dinler Tarihi uzmanları, genelde İslamî bilimlere özeldir ise siyere katkıda bulunabilecek çalışmalara yeterince ilgi göstermemektedirler. Oysa bahse konu ettiğimiz sorunlar sadece İslam tarihçilerinin değil dinler tarihçilerinin de meseleleridir. Dolayısıyla bu iki disiplin arasında pek çok hususta işbirliğine ihtiyaç vardır.